రక్తస్పర్శ

శివానికి చాలా చాతనవు—బడి ఎగగొట్టటమూ, బలవంతాన పంపించినరోజున మేష్టరుకళ్లల్లో కారంకొట్టి తప్పించుకు పారిపోవటమూ, మేష్టరు వెయ్యికళ్ళతో కని పెట్టివుండి, కడంపిల్లల జోక్యంమానేసి, వాడిచేత గంట సేపు ఒకేపాఠం చదివించినా ఒక్క ముక్క రాకుండా పర ధ్యానంగా చదవటమూ, తన ఈడు పిల్లవాడెవడైనా ఒంటరిగా దొరికితే వాడితో ముందు పరిచయం చేసుకుని తరవాత పోట్లాడి అఖరుకు వాణ్ణి మెత్తగా తన్నటమూ, వారానికొకసారి ఏదో ఒకవిధంగా ప్రాణంమీదికి తెచ్చుకోవటమూ, సినిమాలకూ, నాటకాలకూ, సర్కసులకూటికెట్టులేకుండా వెళ్ళటమూ, బొగ్గుతో ఊళ్లోగోడలమీద తన నోటికివచ్చిన దౌర్భాగ్యపుమాటలు రాయటమూ, సిగరెట్లు (కానీకి అయిదురకం) కాల్చటమూ ఇంకా ఎన్నో! కాని వాడికి ఆడ పిల్లలదగ్గిర ఎట్లా ప్రవర్తించాలో చాతకాదు. వాడి కసలు

ఆడపిల్లలంటే భయం. ఆ భయం జాస్తిగా కలిగినప్పుడు వాళ్ళకు వైదొలగి, తను పాతికేళ్ళ మగవాడయినట్టూ, వాళ్లు కాపరం చేసేవాళ్ళయినట్టూ, ప్రవర్తించేవాడు. కాస్త ఉత్సాహంవుండి, భయాన్ని కొంతవరకు జయించినప్పుడు తనూ, వాళ్లూ, చంటిపిల్లలయినట్లు ప్రవర్తించేవాడు. వాడి ఈ ప్రవర్తనే ఆడపిల్లలకు గోతగా వుండేది.

ఇవాళ వాడు ఉత్సాహంతో ఉన్నాడు. మొదటి సంగతి: బడి ఎగగొట్టేశాడు. ఆ తరవాత: వాళ్ళమ్మ గూట్లో పెట్టి మరిచిపోయిన అణా కాసాకటి కొట్టేశాడు. ఇంతేకాక వాడు ఎన్నడూ ఎరగని కిల్లీకొట్టుమీదికి వెళ్ళి "ఏమయ్యోయ్ ఒకబీడీ ఇవ్వు!" అని దబాయించి అడిగి ఆబీడీ సంపాదించాడు! ఈ ఉత్సాహంలో వాడు ఇంటికి వచ్చేటప్పటికి లక్ష్మి, పక్కింటివాళ్ళ బాలాంబా కలిసి సారె బొమ్మలకు గుడ్డపీలికలతో దుస్తులు కుట్టుకుంటున్నారు.

శివం కాసేపు కాళ్ళెడంగా పెట్టి వాళ్ళ కార్యక్రమం నిష్పక్షపాత బుద్ధితో గమనించి, ఆఖరుకు వొంగి ఒక చిన్న గుడ్డపీలికతీసి లక్ష్మి నెత్తినవేసి, "ఒకమ్మాయిగారి నెత్తిన గోరంకి!" అని పాడాడు. బాలాంబ ఒకసారి వాడివంక తీవ్రంగాచూసి వాడక్కడ లేనట్టే నటించింది.

లక్ష్మిమాత్రం వాడివంక రౌద్రంగా చూసి, "నీ కాడ పిల్లలతో ఏమాటలురా? అసలు నువ్వు బళ్లోకివెళ్ళక ఇక్కడున్నావేం? అమ్మతో చెప్పనా? అని అంతకంతకూ గొంతు హెచ్చించసాగింది. వంటఇంటో ఉన్న తల్లికి వినపడాలని ఆ పిల్ల తాత్పర్యం.

శివం తన నిర్లక్ష్యం ప్రకటించటానికి అసహ్యంగా నవ్వుతూ, మళ్ళీ వొంగి లక్ష్మి చేతిలోవున్న బొమ్మ లాక్కున్నాడు.

ఈసారి లక్ష్మి గట్టిగా అరుస్తూ "ఆబొమ్మ ఇచ్చెయ్యరా! నీకేం తెగులుట్రా!... అమ్మా, ఈ శివాయ్ చూడవే! నన్నుల్ని ఏడిపిస్తున్నాడూ... వెధవా!" అన్నది.

"నువ్వే వెధవముండవు!" అంటూ శివం లక్ష్మినెత్తిన ఆ బొమ్మతో ఒకటిపెట్టి తృప్తిపడక మళ్లీ ఇంకోటి పెట్టి, ఆ బొమ్మ ఎత్తి నాపరాళ్ళమీదపడేసి ఎటో అయిపు లేకుండా వెళ్ళిపోయినాడు

రేపో ఎల్లుండో పెళ్ళికాబోతున్న లక్ష్మి, పైగా తన స్నేహితురాలిముందు అసహాయత్వం ప్రకటించటానికి గాని, ఏడవటానికిగాని చాలా బిడియపడ్డది. బయటికి కక్కని కోపంకంటె దిగమింగినకోపం కెట్టింపు! లక్ష్మి పెదవులు మాత్రం కదిలిస్తూ శివాన్ని లోపలే "వెధవ, వెధవ, వెధవ! అని లెక్కపెట్టకుండా పదమూడుసార్లు తిట్టుకున్నది.

ఈ సంఘటన లక్ష్మికీ, బాలాంబలకూ ఎంతఅసహ్యకరంగా కనిపించిందో, శివానికీ అంత అసహ్యంగానే తోచింది. కాని ఏంచేస్తాడూ! తను ఎంతో సదుద్దేశంతో ఏంచెయ్యబోయినా ఆఖరుకు అట్లా పరిణమిస్తుంది. ప్రపంచం అంతటా లక్ష్మిపంటి దుర్మార్గులు ఉండటంవల్ల తన చేతలన్నీ ఇట్లా పరిణమించుతై. తనకోపం ఎన్నడూ ఉండదని శివం ఎప్పుడూఎరుగును. వాడికసలు అక్కమీంద ఎంతో ఆపేక్ష,

అభిమానమూ ఉన్నై (లక్ష్మిమీద చెయ్యిచేసుకున్న మరు క్షణం ఆ సంగతి వాడికి ఎంత సమ్మకంగానో తెలిసేది). కాని ఏంలాభం? ఆ అపేక్ష చూపించేటందుకు తనకు అవ కాశమే దొరకదుగా! తన ప్రారబ్ధం!

పశ్చాత్తాపం అందరికీ ఒకవిధంగా రాదు. ఇది శివం యొక్క పేటెంటువిధం. వాడు తనదృష్టిలో తానుహీనుడల్లే కనపడేకంటే తనవల్ల అపకారం పొందినవాళ్ళని తనదృష్టిలో అధికం కానిచ్చేవాడు. ఇటువంటి సంఘటన—లక్ష్మిమీద చెయ్యిచేసుకోవలసిన అత్యావశ్యకత—కనీసం రోజు కాక సారి అయినా కలుగుతూవుండేది కనక ఈపాటికి లక్ష్మి శివందృష్టిలో దాదాపూ ఒక దేవతంతగా అయిపోయింది. అయితే ఈ విషయం నిరూపించటానికి శివాని కింకా అవ కాశం రాలేదు. ఈ పరమ రహస్యం ఇంకా శివం హృద యంలోనే బంధించి ఉంది.

* * *

లక్ష్మి తమ్ముడికంటె సరిగ్గా ఒక సంవత్సరం పెద్ద. వాడికి పదోఏడు వచ్చింది—ఇంకా ఏ బి సీ డీ లు రాక పోయినా, లక్ష్మికి పదకొండు వచ్చినయి. తన తండ్రిని ఇద్దరూ ఎరగరు. వాళ్ళు బుద్ధితెలిసినప్పటినుంచీ తల్లి శిక్షణ కిందనే పెరిగారు.

ఆవిడకు పిల్లల్ని పెంచటం ఏమీ చాతకాదు. చాత కాదని ఆవిడకుగాని, ఆవిడని మెచ్చుకున్న వాళ్ళకుగాని

తెలీదుకూడాను. ఆవిడ తన ఇద్దరు పిల్లల్ని ఒకరిమీద ఒకర్ని కాపలా పెట్టింది, వాళ్ళిద్దరికీ సహజమైన వైరం ఉంటుందని ఆవిడ విశ్వాసం. (ఆ విశ్వాసానికి ఆధారాలేమిటో నాకయితే తెలీదు!) కాని వాళ్ళ ప్రవర్తననుబట్టి ఆవిడ విశ్వాసం సరిఅయినదేనని ఎవరైనా భావించవచ్చును. యదార్థమేమిటంటే, వాళ్ళ ఈ ప్రవర్తనకు ఆవిడ విశ్వాసమే కారణం. ఆ ఇల్లాలు తన పిల్లలిద్దర్నీ ఒకరిమీద ఒకరిని కాపలాపెట్టటమేకాక ఒకరినించి ఒకరిని సంరక్షించటంలో చాలా ప్రయాసలకు లోనయ్యేది. ఆ ఇద్దరిలోనూ ఏ ఒకరుగాని రెండోవారిమీద ఏ నేరం మోపినాసరే, ముందూ వెనకా ఆలోచించకుండా శిక్షించేది. ఎవరివిషయంలో వారు నిజం చెప్పరని ఆవిడ కెంత విశ్వాసమో, రెండోవాళ్ళ విషయం అబద్దం చెప్పరనికూడా ఆవిడ కంతే విశ్వాసం.

ఎప్పటికన్నా ఈ ఇద్దరూఒకటవుతారనికాని, కావచ్చుననికాని ఆవిడకు తట్టలేదు. తమ్ముడికి అండగా నిలవాలనే భావం మొదట లక్ష్మికే కలిగింది. ఆ పిల్ల తమ్ముడి దుష్ప్రవర్తన జాస్తి అవుతున్నకొద్దీ వాటిని తల్లి దగ్గరబయటపెట్టటం తగ్గించింది-బయటపెడతానని తమ్ముణ్ణి బెదిరించటం జాస్తి చేసినా, శివం తన విషయంలో అటువంటి ఔదార్యం ఇంకా పూనలేదనే విషయంకూడా లక్ష్మిని బాధించలేదు.

లక్ష్మియొక్క ఈ మనస్తత్వానికి కారణాలు నిశ్చయించటం సులభంకాదు. దానికి కారణం స్త్రీలకు అధికంగా ఉండే సహానశక్తి కావచ్చు: లక్ష్మిలో త్వరగా విక

సించిన మాతృత్వం కావచ్చు; ప్రతిఫలం కోరని సోదరి ప్రేమ కావచ్చు; తల్లినల్ల తమ్ముడికి కలిగే శిక్షలో ఉండే న్యాయంలో అవిశ్వాసం కావచ్చు; అవేవీ కాకపోతే ఇందుమూలంగా తమ్ముడిమీద తనకు దినదినమూ జాస్తి అవుతున్న అధికారంమీద ప్రీతికావచ్చు.

కాని క్రియకు జరిగిందేమంటే, లక్ష్మికి తమ్ముడిమీది ప్రేమ రహస్యంగా వృద్ధికాసాగింది—ఆ ప్రేమకు శివం అనర్హుడవుతున్నకొద్దీ! మనం క్షమించ గలిగిన మనిషిని ఎప్పటికీ ప్రేమించలేం సరేకదా, మనశిక్ష ఎంత న్యాయమైనదైతే మనకు ప్రేమ అంత అసాధ్య మవుతుంది! ఈ రహస్యం తెలియక ఆ పిల్లలతల్లి తన సంతానాన్ని ఎప్పుడూ న్యాయంగానే శిక్షించేది! ఆవిడ తన పిల్లల్ని అన్యాయంగా శిక్షించినా పశ్చాత్తాపంద్వారా ప్రేమ సాధ్యమై ఉండును. శివానికి రహస్యంగా అక్కమీద ప్రేమ ఉండేనట్టు.

*　　　*　　　*

లక్ష్మికి సంబంధం విచారిస్తున్నారు. అది ఏ క్షణాన పెద్దమనిషి అవుతుందోనని ఒకరికొకరు అవకాశం దొరికి నప్పుడల్లా చెప్పుకోవటం ఫాషనుగా ఉంది వాళ్ళ బంధు వర్గంలో. నిజానికి లక్ష్మిలో అటువంటి లక్షణాలింకా ఏవీ లేవు. అది పదకొండేళ్ళపిల్ల అంటే ఎరగనివాళ్ళు నమ్మటం కూడా కష్టమే శివం అక్కకన్నా కనీసం రెండేళ్లు పెద్ద వాడనిపిస్తాడు. కనక ఆ భయం నిజంగా ఎక్కువ మందికి

లేదు. పైగా అటువంటి అపూర్వమైన సంఘటన జరిగితే ఏమవుతుందో తెలుసుకుందామని లోపల చాలామందికి ఉందికూడాను.

"నీకు రావణాసురుడంటి మొగుడు రావాలే! అప్పుడు గాని నువు చచ్చినట్టు పడిఉండవు;" అనేవాడు శివం ఇంచు మించు ప్రతిరోజూ. పైకి అట్టా అంటూనే వాడు లోలోపల ఆశ్చర్యపోయ్యేవాడు. తననోటికీ తన హృదయానికీ ఉన్న వైరం చూసి, తన మనస్సును నోటితో దాస్తున్న సంగతి వాడెరగడు. వాడికంత ఆత్మజ్ఞానం లేదు.

లక్ష్మికి సంబంధం విచారిస్తున్నది దాని పినతండ్రి. ఆయనగారినిచూస్తే శివానికి మొదటినుంచీ పైకి భయమూ, లోపల కోపమూనూ. (వాడి చదువు విషయమూ, వాణ్ణి నాద్దులో ఉంచాలనే విషయమూ మొదటినించీ ప్రచారం చేస్తూ వచ్చింది ఆ పెద్దమనిషే!)

ఆయన లక్ష్మిపెళ్ళి బరువంతా తన మెడమీదనే ఉన్న సంగతి ఏమాత్రమూ దాచకపోగా అప్పుడప్పుడూ "అబ్బబ్బ సొంతపిల్లలకు సంబంధం వెతకటమే కష్టం! మరొ కరి పిల్లలకు వెతకటంకంటె బాధఖో పని ఇంకోటి ఉండ బోదు." అని ఆపసోపాలు పడేవాడు.

ఆయన ఆమాట అన్నప్పుడల్లా శివానికి శివమెత్తేది. తన అక్క పెళ్ళిభారాన్ని తన పినతండ్రి సంతోషంతో భరించాలని వాడి అభిప్రాయం కావచ్చును! అంత అయి

ష్టంలో చేసే సహాయం స్వీకరించటానికి తన తల్లి కట్లా సిగ్గులేదా అని వాడికి అనిపించేది. అది అట్లా ఉండగా ఆ పినతండ్రి సొంత అల్లుణ్ణి వెతకటానికయితే ఎంత శ్రమపడునో అంగుళం కొంత మాత్రమే పడి లక్ష్మికి మొగుణ్ణి తీసుకు రాబోతున్నాడని అస్పష్టంగా అర్థంచేసుకుని శివంమనస్సు అదో విధమైన ఆరాటంలో పడసాగింది. ఆ ఆరాటానికి తగినట్టే లక్ష్మిని చూడటానికివచ్చే ఒక్కొక్క వ్యక్తిని కళ్ళారా చూస్తున్న కొద్దీ దానిపెళ్ళి జరగవలిసినట్టు జరగదనే భయం శివానికి జాస్తి కాసాగింది.

ఇప్పటి మనస్థితిలో లక్ష్మిని పెళ్ళాడటానికి సాక్షాత్తూ ఆనిషధేశ్వరుడే వచ్చినప్పటికీ అతను శివంయొక్క తీవ్ర విమర్శను గురికాకుండా తప్పేటట్టు లేదు—వాడి పినతండ్రి ఆశే కట్నం ఖర్చులేకుండా చూసి తెచ్చిన చవుకబారు సంబంధాలొకలెక్కా ?

ఆఖరుకు లక్ష్మి వివాహం స్థిరమయింది. పిల్లను చూడటానికి వరుడు స్వయంగా రాలేదు. తనతల్లినీ, అక్కగారినీ తోడిచ్చి తండ్రిని పంపాడు. ఆ వచ్చినవారి అందచందాలను బట్టి వరుడుమీద శివానికి మంచి అభిప్రాయం కలగలేదు (ఆ విషయం విచారించినవారు లేకపోవటం శోచనీయాంశం!) వచ్చినవారు పిల్లను చూసి, నిరభ్యంతరంగా మెచ్చుకున్నారు. ("మీ వెధవమెప్పెవరికి కావాలి? మా అక్కయ్య మీ ప్రాణాలకి భూలోకరంభే!" అనుకున్నాడు శివం నిర్లక్ష్యంగా!)

వరుడు స్కూలు ఫైనలుదాకా చదివి మానేశాడని విని లాగుముడి నమ్మకంగా విస్కృతోలేని శివం—స్కూలు ఫైనలుదాకా చదువుదామనే ఆశగాని ధైర్యంగాని లేని శివం—పెదిమ విరిచాడు.

వరుడికి బోలెడంత ఆస్తి ఉందని తెలిసి శివానికి మండిపోయింది. ఆ ఆస్తికి లక్ష్మిని బంధువులంతా కలిసి విక్రయిస్తున్నారని శివం తన అంతరాత్మలో రూఢిచేసుకున్నాడు.

బంధువులంతా కలసి ఈ సంబంధం చాలా బాగుండని ఒకరితో ఒకరు అనుకుంటున్నకొద్దీ శివానికి ఒంటరితనం దుర్భర మైపోయింది. తన పక్షం పలికేవాడు ఒక్కడన్నా లేడా? ఇంతమందీ కట్టకట్టి తననూ, లక్ష్మినీ ముంచాలని చూస్తున్నారా? తనకింకా నాలుగేళ్ళు—కనీసం మరో రెండేళ్ళు—ఉన్నట్టయితే వీళ్ళ ఆటలు సాగునా?

తనబాధ కంతా కారణం అసూయ అని శివం ఎరగడు, వాడికి కెవరు చెబుతారు? అసలు వాడు బాధపడుతున్న సంగతి ఎవరూ కనుక్కోరు—వాడి స్నేహితుడు హనుమంతాయితప్ప!

హనుమంతాయీ, తనూ చెరువుగట్టున కూర్చుని లక్ష్మి పెళ్ళివిషయం చాలాసేపు చెప్పుకున్నారు—బీడీలు కాలుస్తూ! కనీసం తను చెబుతుంటే హనుమంతాయి సహృదయంతో విన్నాడు.

"వాడు పట్టి పల్లెటూరిగబ్బిలాయిరా!" అన్నాడు శివం—బీడీపొగ వదులుతూ. మొహంలో ఒక విధమైన విచారమూ, కక్షీ ఘాటూ కనబరుస్తూ. "డబ్బుంది వెధవకు! అయితే చదువు లేదు వెధవకు. వెధవ కోతిమాదిరిగా ఉంటాడు." (తను వరుణ్ణి చూడలేదన్న సంగతి హనుమంతాయితో చెప్పకతేనేం? రేపు రుజువయ్యే విషయమేగా!)

హనుమంతాయి కొత్తబీడీ పాతబీడీతో అంటిస్తూ, "ఈ పెళ్ళిళ్ళు—!" అన్నాడు గాంభీరంగా.

◆ ◆ ◆

శివం బావమరది కనకయ్య తనబావమరిది అంటే మొదటినుంచీ ఒక విధమైన వాత్సల్యం కనబరుస్తూ వచ్చాడు. ఈ వాత్సల్యం శివం హృదయంలో ఎటువంటి మంట పుట్టించిందీ కనకయ్య ఎరగడు.

కనకయ్యను శివం ఏవిధంగానూ క్షమించలేకపోయినాడు. కనకయ్య అసలు ఎవడూ? తన్ను "ఒరేయ్ అని పిలవటానికి, ఏవైనా పనులు చెప్పటానికి వాడికి ఏమధికారం ఉందీ? లక్ష్మిమొగుడై కూర్చోవటానికి కేమధికారం ఉందీ? వాడు (తనలో తను తన బావమరిదిని వాడనుకోవటానికికూడా శివానికి చాలా సాహసం కావలసివచ్చిందని పాఠకులూహించాలి!) వాడు తను అనుకున్నంత కోతిగా ఉండకపోవటమేం? బావమరిది అయినందుకే తనకింతగా

పనులు చెప్పి తనమీద అధికారం చలాయిస్తున్నవాళ్ళు రేపు లక్ష్మిమీద ఎంత అధికారం చలాయించరూ?

పెళ్లి వైభవమూ, ఉత్సాహమూ తనని అంటకుండా ఉండేటందుకు శివం తన యీడుకుమించిన అమానుషమైన ప్రయత్నం చేసి గెలిచాడు. ఆ అయిదురోజులూ పెడపెడగా తిరిగాడు; వెలుతురుకూడా రాని మూలల నక్కాకు; ఎవరికీ కనిపించలేదు. భోజనంకూడా సరిగా చెయ్యలేదు; కొత్తబట్టలైనా కట్టుకోలేదు. అయితే ప్రత్యేకించి శివం విషయం గమనించినవారు లేకపోయినారు.

పెళ్ళికూతుర్ని చేసిన లక్ష్మి అందరికీ నేత్రపర్వంగా ఉంటే శివం కళ్ళకి ఎవరోలా అనిపించింది. దానివంక చూసి వాడు, "ఇది నా అక్క!" అని అనుకోలేకపోయినాడు; చూడలేకపోయినాడుకూడానూ! పెళ్ళయిన నెల దాకా లక్ష్మి వాడి దృష్టిలో మామూలుమనిషి కాలేదు.

పెళ్ళి అయిన రోజునించీ ఆ క్కా తమ్ముళ్లకు కొత్త సంబంధం ఏర్పడ్డట్టయింది. ఇద్దరూ పరస్పరానురాగం వెను కటికన్నా స్వేచ్ఛగా చూపించసాగారు. ఈవిషయంలో శివానిది పరిపూర్ణమైన పరివర్తన. వాడు లక్ష్మి వివాహం గురించి తన అభిప్రాయం స్పష్టంగా లక్ష్మికి తెలియచేశాడు. లక్ష్మి తమ్ముడి ఉద్రేకం అర్థం చేసుకోలేదుగాని వాణ్ణి మార్చటానికి ఏ ప్రయత్నమూ చెయ్యలేదు. శివం తనని గుచ్చి అడిగినప్పుడు మాత్రం తనకే సంబంధమైనా ఒకటే నని తమ్ముణ్ణి నమ్మించింది. ఆ నమ్మకం శివం ఆరాటాన్ని

కొంతవరకు తగ్గించింది. సంతృప్తి కలిగించలేదు. తనకు సరి అయిన భర్త రాలేదని లక్ష్మి ఎప్పటికైనా తెలుసుకొంటుం దని శివం లోలోపల భయపడుతూనే ఉన్నాడు.

శివానికి తన బావమరిదితో ప్రవర్తన ఎంత కాలానికీ గాడిలో పడలేదు—కుదరలేదు. దారుణమైన దురభిప్రాయం తోనూ, ఏవగింపుతోనూ ప్రారంభించి శివం తన్ను తను సంస్కరించుకునే ప్రయత్నంలో కనకయ్యకు అతి మంచిగా పరిణమించాడు. మళ్లీ దాన్ని సంస్కరించుకునే ప్రయ త్నంలో అతిద్వేషం ప్రకటించారు. శివం ప్రకృతి కనకయ్య మీదిగా అటునించి ఇటూ, ఇటునించి అటూ ఉయ్యాల లూగసాగింది.

"మా బావమరిదితో ఎటుపోయినా చిక్కే. మరో నిముషానికి వాడిబుద్ధి ఎట్లాఉండేదీ తెలీదు. వాడికి మొత్తానికి చపలచిత్తమే" అని కనకయ్య నిర్ధారణ చేశాడు—శివంతో తగుమాత్రం అనుభవం అయినమీదట.

ఒళ్ళు పై తెలియకుండా తిరిగేవాడు, ఒకదెబ్బ తిన్న మీదట కొంత నిదానిగి, ఇంకా దెబ్బలు తగిలినకొద్దీ తూమూలు మనిషికింద మారి బాధ్యత గుర్తించటం నేర్చుకుంటాడు. లక్ష్మిపెళ్ళి శివానికి దెబ్బగా పరిణమించింది వాడి పొగరు కనీసం సగమైనా చచ్చింది. చదువుమీద వాడికి కొంత ధ్యానం పుట్టింది ప్రశ్నలకు మరీ కొక్కిరాయి సమాధానా లివ్వటం చాలవరకు తగ్గించాడు.

* * *

లక్ష్మి పెళ్ళికి ఇరవై అయిదువందలు అప్పయింది. ఖర్చు అమితంగా అయిందని విమర్శించిన వాళ్ళతో శివం పినతండ్రి తగూ పెట్టుకోలేదు. ఆయన ఏమాత్రమూ చలించకుండా "ఇదే నాకూతురు పెళ్ళి అయితే పదిహేనువందలపైన ఒక్క కానీ అయివుండదు" అనేశాడు. పరోపకారం చెయ్యటంలో ఉన్న కష్ట సుఖాలు ఆ ఒక్క ముక్కలోనే విదితమయినై — అర్థం చేసుకోగలవాళ్ళకి.

ఈ పెళ్ళిలో ఆ పెద్దమనిషి కనీసం నాలుగైదు వందలు కొట్టేశాడని వదంతి ఒకటి పడింది. కాని ఈ మాట ఆయనతో ఎవరూ అనలేదు. అంటే తప్పక చక్కని భావ గర్భితమైన సమాధానం ఇచ్చి ఉండేవాడే.

జరిగిందేమో జరిగిపోయింది. ఈ బాకీ తీరేమార్గం కనిపించలేదు — ఉన్న ఏడెనిమిదెకరాల భూమిలో కొంత అమ్మటంతప్ప. అనాదిగా (అంటే పదిహేను సంవత్సరాల నించీ) వస్తున్న పొలంలో ఏడోవంతో ఎనిమిదోవంతో అమ్మటం అందరికీ కష్టంగా నేవుంది. కాని అమ్మక తప్పదని అంతా గ్రహించారు. అయితే యిక్కడ మళ్ళీ శివం పిన తండ్రిగారి లౌకికజ్ఞానం చాలా ఉపయోగపడింది.

"ఆ బాకీ దానంతట అదే చెల్లుబడిపోతుంది. శివం చదువు పూర్తిచేసి నాలుగురాళ్ళు సంపాదించి వాడిపొట్ట వాడు పోసుకోవటం మొదలుపెట్టగానే పొలంలోవచ్చేది ముట్టుకోనవసరం ఉండదు. దానితో అప్పు కాస్తా తీర్చవచ్చు. ఈలోపల ఉండే, ఏసాలుకాసాలు ధాన్యం అమ్మేసి బాకీలో

చెల్లువేసేదీ, ఏ నెల కావలసింది ఆ నెల అప్పు చేస్తూ వుండేదీ! బంగారంవంటి పొలం ఎందుకు పాడుచేస్తారు? మళ్లీ మన శివం సంపాయించబోయినాడా, పెట్టబోయినాడా?" అన్నాడా పెద్దమనిషి.

"నేను సంపాదించటమూ, పెట్టటమూ లేకపోతే ఆ బాకీ తీరనే తీరదుగా! నేను సంపాయిస్తే ఈమాత్రం పొలం అప్పుడే కొనుక్కోవచ్చుగా!" అన్నాడు శివం తెలివిగా. ఆ ముక్కతో పినతండ్రి పడిన కంగారు వాడికి తనలో మూడోవంతు వయసు లేని సత్యం, ప్లీడర్లుకూడా మాట్లాడ లేని తనతో ఇట్లా మాట్లాడటం సహించలేక వాడి పినతండ్రి వెర్రివాడల్లే పేలాడు ఆ పేలాపనయొక్క సారాంశమంటే: "శివం సంపాయించడని తన అనుమానమే కాని, సంపాయించకుండా ఉండాలని తన అభిప్రాయంకాదు: ఇప్పుడు రెండెకరాలు పోగొట్టుకుంటే ఈ రెండెకరాలే రమ్మంటే ఎప్పుడూ రావు!"

చిన్నపిల్లలుకూడా అర్థంవున్న తెలివిని విమర్శించ గలరు. కాని ఇటువంటి అర్థమూ, సందర్భమూ లేని అతి తెలివిని విమర్శించలేరు. శివం మళ్లీ నోరెత్తలేదు.

శివంగారి కుటుంబానికి సంవత్సరానికి సుమారు అయిదువందల రాబడి. లక్ష్మిపెళ్ళి కయిన అప్పుమీద వడ్డీ మూడువందలు. కనక రాబడి అప్పులో చెల్లువెయ్యటంవల్ల అసలులో రెండువందలు మాత్రమే చెల్లుపడేది. పైగా ఈ

కుటుంబానికి నెలకు ముప్పైఅయినా లేకుండా జరగదు. ఈ నాలుగువందలూ చిల్లరచిల్లరగా అప్పుతీసుకురావటంవల్ల వడ్డీద్వారా కలిసివచ్చేది ఉజ్జాయింపున సంవత్సరానికి పాతిక రూపాయలుంటుంది. ఈ పాతిక రూపాయలకోసం ఒక అప్పులవాడికి మరో ఏడెనిమిదిమంది చిల్లర బాకీదార్లు జత అయినారు. కాస్త ఆలస్యమై డబ్బు అనుకున్ననాటికి అందక పోతే యింట్లో బియ్యానికీ, ఉప్పుకీ, పప్పుకీకూడా గిజగిజ లాడుకోవలసివచ్చేది. చివరకు ఏవిధంగా పరిణమించిందంటే, పొలంమీదవచ్చేది సంవత్సరమల్లా చేసిన బాకీలు తీర్చటానికి మాత్రమే సరిపొయ్యేది. హాయిగా డబ్బు దగ్గిరపెట్టుకుని జీవించే కుటుంబం చేబదుళ్ళమీద బతకవలసివచ్చింది. పెద్దబాకీలో మొదటిసారివేసిన అయిమువందల చెల్లుతప్ప మరోకానీ చెల్లుకూడా పడ్డపాపాన పోలేదు! శివం పినతండ్రి గారి లౌక్యానికి ఫలితం ఇదీ.

పొదుపుగా జీవించడమంటే డబ్బుకోసం ఇబ్బంది పడుతూఉండటమేనని విశ్వసించే శివంతల్లికి ఏర్పాటు సమ్మతమయింది. శివానికిది ఏమాత్రమూ రుచించలేదు. వాడు ఒక కానీపెట్టి కొనుక్కుతినాలన్నా, ఒక అణాపెట్టి సినిమా చూడాలన్నా "అదుగో నువ్వు సంసారం దివాలా తీస్తున్నావు!" అనేది తల్లి. "వెనుక జరిగినట్టుకాదోయ్! ఇప్పుడు కాస్త ఒళ్ళు దగ్గిగపెట్టుకుని ఉండాలి!" అనేవాడు పినతండ్రి—లక్ష్మి పెళ్ళినాటినించీ ప్రపంచానికొక కొత్త శకం ప్రారంభమైనట్టుగా.

"ఉన్న బాకీలన్నీ నేను ఖర్చుచేసే కాన్ననోనూ, అసలులోనూ తీర్చేస్తున్నారు!" అని శివం అంటే, పిన తండ్రి "నాలుగు కాళ్లు అన్నా! పదహారణాలు ఒకరూపాయి!" అని జ్ఞాపకం చేసేవాడు శివానికి. ఆయన ఆ లేచి మాటల మనిషి కాడు.

*　　　*　　　*

1930 నడిమధ్యను ప్రపంచ ఆర్థిక పరిస్థితులు తల్లకిందై నప్పుడు ధనాభావంవల్ల శివం తన ఇంటరు చదువు కట్టిపెట్టి కొంప చేరవలసి వచ్చింది. అప్పటికి వాడి బాకీలు దాదాపు అయిదువేలకు పెరిగాయి. కుంగిపోయిన ధరలవల్ల ఆస్తి నిలవకూడా అంతే అయింది. బాకీదార్లంతా తొందరపెడు తున్నారు.

ఈ సమయంలో కనకయ్య శివానికి దేవుడల్లే అడ్డ పడ్డాడు—కనీసం అంతా ఆమాట అన్నారు.

నీ బాకీలన్నీ నేను తీరుస్తాను. ఏదైనా వ్యాపారం చేసుకునేటందుకొక అయిదువందలిస్తాను. నిపాలంయావత్తూ నాకు రాసివ్వు!" అన్నాడు కనకయ్య భావమరిదితో.

"ఏధర ప్రకారం!" అన్నాడు శివం.

"అందరూ తీసుకునేధరే!" అన్నాడు కనకయ్య.

"అందులో బావమరిదివై నువ్వు నాకు చేసే ఉప కారం ఏముంది?"

"లోకులు తినేది నేనే తింటున్నానని నువ్వే సంతోషించరాదూ?" అన్నాడు కనకయ్య. "మరొకరికంటే నాకింకా తక్కువకే ఇవ్వొచ్చునే. నేనే తినగూడనివాణ్ణా!"

"నువ్వు తినగూడనివాడివికావు కాని నేను పెట్టలేని వాణ్ణి. మన బంధుత్వంలో కొంత లాభం పొందదగిన యోగ్యత మన ఇద్దరిలోకీ నాకే ఉంది. ఎవరినన్నా అడుగు" అన్నాడు శివం. వ్యవహారం మాటకారితనంలోకి దిగింది.

"ఈ ధరలు ఎప్పటికీ ఇట్లాగే వుండిపోవు. ఎప్పటికైనా లేవవచ్చు. కనక నువ్వు నాకు ఉపకారం చెయ్యదలిస్తే ఒక పని చెయ్యి. ఈ బాకీదార్లు ఆగరు ఆ బాకీలన్నీ నువ్వే తీర్చు. నేను నీకు నోటు రాస్తాను. కావలిస్తే నా ఆస్తి యావత్తూ తనఖా పెడతాను. ఆస్తిధరలు హెచ్చగానే నా ఆస్తి బాకీకున్నంతవరకు నువ్వే తీసుకుందువుగాని" అన్నాడు శివం ఆఖరుకు

నిజానికి కనకయ్యకిది ఇష్టంలేదు. ఆయన ఉద్దేశం బావమరిది ఆస్తి కలుపుకుందామనే. కాని ఆ మాట పైకి ఎట్లా అంటాడు? శివం చెప్పేదాని కాయన సరేనన్నాడు.

సమయానికి బాకీదార్లలో ఒకాయన శివానికి మంచి సలహా ఇచ్చాడు: "ఆస్తిమాత్రం తనఖా పెట్టకు. నీకు కాసి పుట్టదు. చాలా బాధపడతావు. మీ బావమరిది వ్యవహారం తెలిసినవాడే. నీ జుట్టు ఆయన చేతిలో చిక్కినతరువాత నీకు దమ్మిడీ కావాలన్నా ఆయనయిస్తే కదు. లేకపోతే లేదు. జాగ్రత్తసుమా!" అని ఆయన శివంతో చాటుగా అన్నాడు.

కనకయ్య శివం బాకీలన్నీ తీర్చి, వాడిచేత నోటు రాయించి తాకట్టు దస్తావేజు రాయటానికి స్టాంపులు కొని తెచ్చినతరువాత శివం పెడకట్టుతనంగా "నోటుచాల్లే. మళ్ళీ ఇదికూడా దేనికి? డబ్బు దండగ!" అన్నాడు.

ఆశ్చర్యంతోనూ, కోపంతోనూ కనకయ్యనోట మాటరాలేదు. శివం ఆస్తి తాకట్టుపెట్టనని భీష్మించాడు. కనకయ్య విషయం చాలావిధాల వెళ్ళకక్కాడు. ఇందుకనే అయినవాళ్ళలో లావాదేవీ పనికిరాదన్నారు. మనిషిని నమ్మటానికి లేకపోయినతరువాత ఏం లాభమన్నాడు.

తాకట్టుకోసం ఇంత ఆరాటపడటంలోనే నీకు నాలో నమ్మకంలేదని తెలుస్తున్నది. నేను తాకట్టు పెట్టనటంవల్ల ఏదో గ్రహించినట్టు నటిస్తావేమిటి?" అన్నాడు శివం.

కనకయ్య తాకట్టు పెట్టి తీరాలన్నాడు. లేకపోతే ముందుముందు శివం చాలా పశ్చాత్తాపపడవలసి రావచ్చునని కూడా సూచించాడు.

శివానికి మండిపోయింది. తనుపడే పశ్చాత్తాపానికీ లక్ష్మికి సంబంధం ఉంటుందని వాడు గ్రహించగలిగాడు. కాని శివానికి భావాలను దాచగలశక్తి ఈ మధ్యకాలంలో అబ్బింది. వాడు నవ్వుతూ "పోనీ ఇంకో ఆరునెల్లాగు. బావా! ఈలోపుగా ధరలు లేస్తే సరేసరి లేకపోతే. మళ్ళీ తాకట్లూ కోకట్లూ దేనికి, పొలమే రిజిష్టరు చేసియిస్తాను" అని ఉపాయంగా కనకయ్యను సమాధానపరిచాడు.

"నీ యిష్టంవచ్చినట్టు ఏడుచుకో! చెబితే వినేవాడికేమైనా చెప్పొచ్చుగాని—" అని తన సమ్మతి తెలియబరచి

కనకయ్య వెళ్ళిపోయినాడు. దగ్గరపడ్డ తండ్రి అభిమానంకోసం లక్ష్మిమాత్రం ఉండిపోయింది.

*　　　*　　　*

ఆరాత్రి అక్కా తమ్ముడూ ఒకరి హృదయాలొకరికి విప్పిచెప్పుకున్నారు. హృదయాలు విప్పుకోవటమనేది తెలుగు దేశపు మధ్యతరగతి కుటుంబాల్లో సోదరులకు కూడా రోజూ సాధ్యమయ్యేపనికాదు. లక్ష్మితో మాట్లాడుతున్నప్పుడే శివానికి తెలిసింది - మళ్ళా ఇటువంటి అవకాశం తన జీవితంలో లభించదని, మళ్ళా రేపటినించీ తనూ, లక్ష్మీ మామూలు అక్కా తమ్ముళ్ళే. కాని ఈరాత్రి అపూర్వమైంది. ఇటువంటిది లభించనే లభించదు. దొరికినప్పుడు దాన్ని సద్వినియోగపరచాలి.

తనకు మొదటినించీ అక్కఅంటే యెంత ప్రాణమయిందీ, అది చూపించటానికి తనకు ఎట్లా సామర్థ్యమూ, సాహసమూ చాలకపోయిందీ. తన తల్లి పెంపకం తనకు ఎట్లా పాడుచేసిందీ, తను లక్ష్మికి ఎటువంటి భర్తా, ఎటువంటి జీవితమూ సంప్రాప్తించాలని కోరిందీ. లక్ష్మి వివాహం తనకు ఎట్లా బాధకలిగించిందీ, ఇప్పటికికూడా దాన్ని తలుచుకున్నప్పుడు తన గుండె ఎట్లా నీరయేదీ విపులంగా చెప్పాడు.

"ఏమైనా చెప్పుకునేటందుకు గాని, ఆపేక్షచూపించేటందుకుగాని, నాకూ డా ఒకరున్నారనుకునేటందుకుగాని నాకు నువ్వుతప్ప ఇంకెవరున్నారే!" అన్నాడు శివం.

లక్ష్మి ఎక్కువ మాటాడలేదు. తనకు సంబంధించినంతవరకూ విధి తనకేమిస్తే దానితో పరిపూర్ణంగా తృప్తి పడటానికి సంసిద్ధురాలైనట్టు కనిపించింది. కాని దానికున్న అసంతృప్తీ, మనోవ్యధా శివాన్ని గురించేనని తమ్ముడికి తెలియచేసింది.

"నాదేమిటి? నేను దేనిలోకీ జమకాను. మొదటినించీ నేను దౌర్భాగ్యుణ్ణి. వెనక్కు తిరిగి చూసుకుని నా జీవితంలో ఇది జరిగిందిగదా అని సంతోషించేటందుకు లేదు! నేను ముట్టుకుంటే బంగారం మట్టి అయింది. నే నేం చెయ్యబోయినా పొద్దు ఎదురైంది. అనుకోబోయినచోట దెబ్బలాటలు పుట్టించినవాణ్ణి. కానూ, నా బతుకే అంత!

"నీకేం ఖర్మమే! ప్రపంచంలో ఇంతమంది యోగ్యులూ, సమర్థులూ, తొక్కశుద్ధి అయినవాళ్ళు ఉన్నారు; నువ్వొక్కదానివి ఎవరికి పెళ్ళానివి కాదగవని, ఆ పల్లెటూళ్లో ఎందుకు పడవలసివచ్చిందీ? నీ బతుక్కి వంటా, ఇంటిచాకిరీ — మొదలూ, చివరా ఇంతేనా! ఒక పుస్తకాలు లేవు, సంగీతాలు లేవు, సర్కసులు లేవు, నాటకాలు లేవు, పదిహేను రూపాయలు తెచ్చుకునే ప్లీడరు గుమస్తా పెళ్ళాం నీకంటె నయం. ఈ బస్తీగోడ్లూ, బస్తీ ఆనందమూ, సౌకర్యాలూ, ఇవన్నీ అనుభవిస్తుంది!" అన్నాడు శివం

లక్ష్మి మాట్లాడలేదు.

"ఎప్పుడో నీ మొగుడికేదో ప్రోవా చేస్తాను." అన్నాడు శివం కాసేపు ఆలోచించి.

"ఏమిటది ?" అన్నది లక్ష్మి.

శివం ఆ ప్రశ్నకు సమాధానం చెప్పకుండా. "ఏమీ లేదుగానీ, దుర్మార్గుడు సీమీద చూపిస్తాడేమోనని భయంగా ఉంది!" అన్నాడు.

లక్ష్మికళ్లు మెరిసినై. "ఏమిటాయన నామీద చూపించేది?" అన్నది. శివం ఒళ్ళంతా ఒక్కసారి పులకరించింది. ఆ క్షణంలో లక్ష్మిరక్తం శివం శరీరములో ప్రవహించినట్లయింది.

*　　*　　*

తన బావమరిదికి తెలియకుండా అతిరహస్యంగా శివం పొలమంతా అమ్మేశాడు. క్రయం జరిగిన ఆరునెల్లకు కొత్తపట్టాదారు పొలాన్ని స్వాధీనం చేసుకున్నాడు డబ్బంతా శివం ఎక్కడ పాతరేశాడో ఎవరికీ తెలియదు. ఈ వ్యవహారంలో శివానికి పినతండ్రి సహాయం పూర్తిగా ఉందని ఒకమాట పుట్టింది. మొత్తంమీద ఆ ఇద్దరికీ వెనక ఎన్నడూ లేని సఖ్యత ఒకటి ఏర్పాటయింది.

ఈ వార్త వినగానే లక్ష్మి, కనకయ్యా బయలుదేరి వచ్చారు.

"వెధవ, ఎంతపని చేశాడూ! వాడికింకా ఇల్లుందిగా, మీరు వెంటనే వాణ్ణికోర్టు కీడ్చి అది కాస్తా వేలంవేయించండి రూపాయికి పావలాలన్నా రాకపోతే? చెడిన సొమ్ముతోపాటే ఇవీనూ?" అన్నది లక్ష్మి. అప్రయత్నంగా చిన్నతనపు గొంతు తమ్ముడి విషయంలో ప్రయోగిస్తూ.

శివంమీద లక్ష్మి లేచిన లేవటం చూసి కనకయ్య ముగ్ధుడైపోయినాడు. దాని గొంతు తరువాత ఎన్నిరోజుల దాకానో కనకయ్యచెవుల్లో మోగుతూనే ఉంది.

"... నేను చచ్చాననుకునే ఈ పనిచేశావా?... నేను మళ్ళీ ఇంకా నీ మొహం చూస్తానా? ఇంత ద్రోహంచేసి నువు నా గడప తొక్కుతావా?... వెధవపనిచేస్తావా? నే నివ్వలేనని ఆ మహారాజు కాళ్ళమీద పడలేక పోయినావా! నీ ముష్టినోటు చించి నీ మొహాన ఎన్నడో పారేసేవారుగా! ... ఈ ముష్టి అయిదువేలు నీచేత గడ్డి తినిపించిందిగాని ఆయన కిదో లెక్క అనుకున్నావా?..."

అక్షరాలా కనకయ్య అభిప్రాయాలు కావుగాని గొప్ప మాటలు! కనకయ్య భార్య ప్రవాహానికి అడ్డుపడలేక చూస్తూ ఊరుకున్నాడు. తనకు అయిదువేలు లెక్కలేకేం గాని లక్ష్మిమాటలు వినటానికి మహాశ్రావ్యంగాఉన్నై.

మౌనంగా అక్కగారి ఉపన్యాసం వింటున్న శివం చెవులకుకూడా అవి శ్రావ్యంగానే ఉన్నసంగతి, పాపం, కనకయ్య ఎరగడు.

తరువాత నాలుగురోజులకు చూసుకుంటే, ఎంత వెతికినా, శివం రాసిన నోటు కనిపించలేదు. అది పూర్తిగా అదృశ్యమయింది.

పది సంవత్సరాలపాటు లక్ష్మి; శివం ఒకరినొకరు చూసుకోలేదు. ఆఖరుకు లక్ష్మి మంచానపడి అవసానదశలో

ఉండగా భర్తను దగ్గిరికి పిలిచి "ఒక్కసారి మా తమ్ముడికి కబురు చెయ్యండి!" అన్నది.

"వాణ్ణా—?" అన్నాడు కనకయ్య ఆశ్చర్యంతో.

"పిలిపించండి! ఇక నేను బతకను!" అని బతిమాలింది.

కనకయ్య సరేనన్నాడు. పదిసంవత్సరాలు తనను వంచించిన భార్యను ఒక్కసారి వంచించిన కనకయ్య భగవంతుడి దృష్టిలో పతితుడై ఉంటాడు!

ఇంకో అయిదునిమిషాలకు ప్రాణం పోతుందనగా ఒళ్ళు తెలిసి "వచ్చాడా?" అన్నది లక్ష్మి. శివం రాలేదని చెప్పాడు.

"రాడు!—వాడు రాడు! నేనే రావద్దన్నాను!" అని లక్ష్మి కళ్ళు మూసుకుంది. ఆమెను వెంటనే మైకంలోనే ఆమె ఆత్మ శరీరాన్ని వదిలింది.